

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52
Ekim 2017 October 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1884>

YÛNUS EMRE'NİN ŞİİRLERİNDE EKLEŞME SIRASINDA GERÇEKLEŞEN SES OLAYLARI SOUND EVENTS ACHIEVED DURING ADDENTION OF YUNUS EMRE

Yusuf Sinan OĞRAŞ*

Öz

Türk dili, dünyanın en kadim dillerinden biridir. Köklü ve uzun bir geçmişi olan bu dilin tarihi seyri içerisinde birçok kelime ses olayları gerçekleşmiştir. Bir dil için en önemli unsurlardan biri olan gramerin temeli ses bilgisi, yani fonetiktir. Ses olayları da ses bilgisi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada; bu bağlamda dilimizin en önemli tarihî şivelerinden biri olan Eski Anadolu Türkçesinde ekleşme sırasında meydana gelen ses olaylarını Yunus Emre'nin şiirleri üzerinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde, birçok ses olayına rastlanmıştır; ancak ekleşme sırasında çok farklı ses olayı örnekleriyle karşılaştığı için bu çalışmada, sadece ekleşme sırasında gerçekleşen ses olaylarına yer verilmiştir. Yapılan çalışmada ekleşme sırasında en çok ötümlüleşme, yuvarlaklaşma, yutulma, türeme ve erime örnekleriyle karşılaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Ekleşme, Ses Olayı, Yunus Emre, Divân, Risaletü'n-Nushiye.

Abstract

The Turkish language is one of the world's tallest languages. In this historical language, which is a long and long history, sound events have occurred in many words. One of the most important elements for a language is grammatical-based phonetic information. Sound events also have an important place in the audio information. In this context, we have identified on the poems of Yunus Emre the voice events that took place during the erection of the Old Anatolian Turkic, one of the most important historical bazaars of our language in this context. We encountered many sound events in study. However, since we encountered very different examples of sound events during attachment, we have included only the sound events that occurred during the attachment. In this paper, we compared the most common examples of eutrophication, rounding, swallowing, fertilization, and melting during attachment.

Keywords: Turkish Language, Suffixation, Sound Event, Yunus Emre, Diwan, Risaletü'n-Nushiye.

1. GİRİŞ

Gölpınarlı (1965)'nin belirttiği üzere; Yunus Emre, Anadolu coğrafyasında yaşamış önemli mutasavvıflardandır. Doğum yeri tam olarak bilinmeyen Yunus Emre'nin¹ ölüm yeri de tam olarak bilinmemektedir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ona ait olduğu ileri sürülen mezarlar ve türbeler vardır. Ancak yaygın görüş Yunus Emre'nin türbesinin Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Sarıköy' de olduğudur.²

Yunus Emre, iyi bir medrese eğitimi görmüştür. Hint, İran ve Yunan-Roma mitolojisini, kıssaları, tasavvuf umdelerini, şiyer ve hadisleri iyi derecede bilir. Aynı zamanda Yunus Emre'nin Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır.

Yunus Emre, Taptuk Emre'nin kapısında yetişmiş, bir nevî onun yanında manevî anlamda pişmiştir. Onun şiirlerinde ahlâk, din, aşk gibi konuların hemen hepsi tasavvuf görüşü içerisinde yer almaktadır. O, vahdet-i vücud nazarıyla insanı ve evreni ele almıştır. Ancak Yunus Emre'yi birçok mutasavvıftan ayıran nokta sadece işlediği konular olmamıştır. Onu diğer dervişlerden ayıran en önemli husus sade ve anlaşılır bir Türkçe ile şiirlerini yazmasıdır.³ Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde Şeyyad Hamza, Gülşehri, Ahmet Fakih, Mevlana, Sultan Veled ve Hoca Dehhani de Türkçe eserler vermelerine karşın Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerinin çoğunu Yunus Emre'de görmek mümkündür. O, bu yönüyle Eski Anadolu Türkçesi döneminin en önemli temsilcisi olmuş ve Arapça ile Farsçanın hâkim olduğu bir çevrede Türkçeyi ileri taşımış, yeni bir edebiyat dili oluşturmuştur.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, yusufsınan_22@hotmail.com

¹ Yunus Emre'nin doğum tarihi tam olarak bilinmese de İstanbul Bayezit Devlet Kitaplığında bulunan 7912 numaralı mecmuadaki kayıta, "Vefat-ı Yunus Emre, sene 720, müddet-i ömr 82" yazmaktadır. Bu kayıt doğru ise şairin Miladi 1238' de doğduğu, 1320'de vefat ettiği düşünülebilir.

² Son yapılan çalışmalar, Yunus Emre'nin Aksaray-Ortaköy'de yaşadığını ortaya koyar niteliktedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan KAYA (2000). "Yunus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki Mezarı Üzerine Düşünceler", *Türkoloji Dergisi*, C.4.

³ Nitekim şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerinin görülmesi, Türkçe kelime sayısının şiirlerinde fazlaca yer alması kayda değer bir durumdur.

Yûnus Emre'nin Dîvân ve Risaletü'n-Nushiye olmak üzere iki eseri vardır. Yûnus Emre, Risaletü'n-Nushiye adlı eserini 1307-1308 tarihlerinde yazmıştır. Üç bölümden oluşan bu mesnevi, bir öğüt kitabıdır. En önemli eseri olarak kabul edilen Divan'da ise yaklaşık olarak 400 civarında şiir yer almaktadır. Hece ve aruz ölçüsünün birlikte kullanıldığı bu eser Türk dilinin en önemli eserlerindedir.⁴

Yunus Emre ve eserleri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra asıl konumuz olan ses olaylarına geçmek yerinde olacaktır. Lakin ses olayını açıklamadan evvel sesin ne olduğunu açıklamak daha doğru olacaktır. Ses, ses cihazımızın herhangi bir boğumlanma yerinde, ses cihazımızın bir hamlelik müdahalesiyle oluşan en küçük dil unsurudur.⁵

Ülkemizde Ses Bilgisi ile ilgili birçok makale, kitap, bildiri yayımlanmış ve bu çalışmalarda ses olayının ne olduğuna dair görüşler ileri sürülmüştür. Yapılan çalışmalarda araştırmacılar, konuyla ilgili belli noktalarda benzer fikirlere sahip olsalar da genel olarak ses olaylarının tanımı, hangi şartlarda ve nasıl gerçekleştiği hususunda mutabık kalamamışlardır.

Geleneksel gramerde ses olayları ünlü ve ünsüz seslerde meydana gelen ses değişiklikleri olarak ele alınmış ve ses olaylarına yönelik doyurucu açıklamalar yapılmamıştır.

Ses olayları ile ilgili çalışma yapan bazı araştırmacılar, ses olaylarının oluşum sebeplerini şu şekilde açıklamışlardır:

İşcan ve Efendioğlu, ses olaylarını üç kısımda ele almışlar, ses olaylarının bir kısmının dillerin gelişim süreci içerisinde art zamanlı (diyakronik) oluşurken bir kısmı dilin kullanım anında eş zamanlı (senkronik) ortaya çıktığını bir kısmının da bir kısım dillerin yapısından (tek heceli, bükümlü, eklemeli vs.) kaynaklandığını ve dilin doğasında var olduğu söylemişler ve Türkçenin ses olaylarını üç ayrı grupta incelenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir:

1. İşletimsel (Eş zamanlı) ses olayları, 2. Tarihî (Art zamanlı) ses olayları, 3. Yapısal (Türkçenin yapısından kaynaklanan) ses olaylarıdır (İşcan; Efendioğlu, 2010: 123-141).

Konuyla ilgili Sağır ise çalışmasında ses olaylarının oluşumunda seslerin ve hecelerin yandaş konumda olmasının ses olaylarına etkisine yer vermiştir. Seslerin bir araya gelmesinin, birlikte bulunmasının da şartlarının olduğunu, seslerin özgür gibi görünse de, aynı ya da komşu hecelerde yan yana gelirken genellikle birbirinden etkilendiğini, bunun neticesinde ses olaylarının meydana geldiğini ifade etmiştir (Sağır, 2002:1-7).

Coşkun, ses olaylarını beş grupta incelediği çalışmasında ses olaylarının oluşum sebeplerini ele almıştır. Dildeki ses olaylarının çoğunluğu, seslerin birbirini çekmesi ve itmesi neticesinde oluşmakta olduğunu beyan etmiş ve ses olaylarını beş gruba ayırmıştır:

1. Benzeşme, 2. Aykırılışma, 3. Ses Türemesi, 4. Ses Düşmesi, 5. Yer Değiştirme başlıkları altında toplamayı yeterli görmüştür (Coşkun, 2007: 347-365).

Gemalmaz, ses olayını "Bir dil veya lehçesindeki monemleri oluşturan fonemlerin ses olarak gerçekleştirilmeleri sırasında morfemlerin bünyesinde uğradıkları genel veya özel, kalıcı veya geçici, bireysel veya toplumsal başkalaşım" olarak ifade etmiştir. Bu bağlamda ses olaylarını 21 maddede ele almıştır. Bunlar şu şekildedir:

1. Açıklık uyumu (1- 4), 2. Türkçenin hece yapısındaki konson - vokal uyumu (5 - 8), 3. Türklerin diğer toplumlarla yakın ilişki içinde olmasından dolayı gerçekleşen fonetik ve fonolojik etkilenmeler (9 - 19), 4. Birlikte kullanılma, birbirini çağrıştırma, alındığı dildeki veya yazıldığı alfabeledi yazımın etkisi, çeşitli siyasi ve sosyal sebeplerle başka lehçelerin veya dillerin etkisi gibi dış etkenlerin sebep olduğu karmaşık ilişkiler sonucu ortaya çıkan ses olayları olmak üzere 4 grupta ele almıştır. (20 - 21) (Gemalmaz, 1991: 1).

Bazı araştırmacılar ise ses olayı ve ses değişimi terimleri arasındaki farka da değinmiş ve bunların birbirinden farklı iki terim olduğunu dile getirmişlerdir. Bu araştırmacılar içinde Korkmaz, ses olayı ve ses değişimi terimlerini ayırmış ve bu terimlerin tanımlarını şu şekilde yapmıştır:

Ses olayı, dil seslerinin, oluşturdukları anlamlı ve görevli ses birlikleri olan kelime ve hecelerde uğradıkları değişimlerdir. Ses değişimi, bir dilin kendiliğinden veya o dilin ses eğilimlerine bağlı olarak kelime ve eklerde, bir sesin yerini genellikle kendisine yakın başka bir sese veya gelişme yolu ile kendisinden türemiş başka bir sese bırakmasıdır (Korkmaz, 1992: 129).

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı (1965). *Risalat al-Nushiyya ve Divan*, İstanbul.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Efrasiyap Gemalmaz (1999). "Türkiye Türkçesinde Ses Olayları ve Ses Olaylarıyla İlgili Kurallar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 13.

Turan ise Türkçede ses olayları konusuna farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış, seslerin birbiriyle üç şekilde münasebet halinde olduğunu ifade etmiştir. Bunlar:

1. Ses Olayları, 2. Ses Değişimleri, 3. Ses Uyumları şeklindedir (Turan, 2015).

Korkmaz gibi Turan da ses olayı ile ses değişimi terimlerini birbirinden ayırmıştır. Turan'a göre bu iki husus birbiriyle ilişkili olmakla birlikte aralarında fark vardır. Ses değişimi, bir sesin gidip yerine başka sesin gelmesidir. Ses değişimi, art zamanlıdır yani diyakroniktir. Tarihi süreçlere işaret eder. Mesela d/ > y/ değişimi devirler arası sürece işaret eden Eski Türkçeden Orta Türkçeye geçerken görülen bir ses değişimidir.

Ses olayları ise nitelik - nicelik dengelemesinden, ses - hece dengelemesinden ve açıklık uyumundan dolayı ortaya çıkar. Sesler yan yana gelir ve birbirlerine tesir edip ses olaylarının ortaya çıkmasına olanak sağlar. Ses olayı sonucunda ses değişimi olabilir. Ses olayları, eş zamanlıdır. Seslerdeki değişimin anlık olmasıdır. Mesela kağıt+ı < kağıdı (VtV > VdV) kelimesinde ses olayı vardır.

Ses uyumu, seslerin birbiri ile yakınlığından doğmaktadır. Seslerin birbiriyle ilişkisinden ortaya çıkan kompozisyonudur. Altay dilleri ile Türk dilinde ses uyumu önemlidir. Ünlü uyumları, ötümlülük - ötümsüzlük uyumları, yayınma gibi ses olayları ses uyumu ile ilgilidir. Ses uyumlarının bir kısmı ses olayı bir kısmı da ses değişimine dayanır.

Eski Türkçeden, Orta Türkçeye geçerken ötümsüzlükten ötümlülüğe, patlayıcılıktan sızıcılığa geçiş ve yuvarlaklaşma ses olayları gerçekleşmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde bu ses olayları en ileri seviyede yaşanmıştır.

Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesinin en önemli isimlerinden olan Yûnus Emre'nin şiirlerinde bu temayüllerin oldukça belirgin biçimde kendisini gösterdiği tespit edilmiştir. Ses olayları ile ilgili verilen bilgilerin ardından, Yûnus Emre'nin şiirlerinde ekleşme sırasında görülen ses olaylarına dair örnekler irdelenecektir. Çalışmanın esası gereği örnekler, tüm ses olaylarına yönelik değil, sadece ekleşme sırasında gerçekleşen ses olaylarına yöneliktir.

1. YUNUS EMRENİN ŞİİRLERİNDE EKLEŞME SIRASINDA OLUŞAN SES OLAYLARI

Yûnus Emre'nin Şiirlerinde, ekleşme sırasında gerçekleştiğini tespit ettiğimiz ses olayları örnekleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

1.1.Ötümlüleşme: Ötümsüz bir sesin ötümlü hale gelmesidir. Açıklık uyumu veya benzetme tesiriyle gerçekleşen bir ses olayıdır. Ötümlüleşme bazen iki ünlü arasında bazen kelime başında gerçekleşebilir.

1.1.1.VkV > VgV: İki vokal arasında kalan k ötümsüz sesi g ötümlü sesine dönüşmüştür.

sen **olduğun** gönüller her dem cânın yeñiler
güç olmaz ol dâvânda hâkimi sen olasın (D160.A-7)
uçmağ uçmağ **didüğün** iulları **yiltediğün**
uçmağın sermâyesi bir gönül itmek gerek (KXXXV.4)
hâi nağar **ıduğı** cânâ bir gözile baımai gerek
ağa kim ol nağar ıla ben anı nice yireyin (D151.B-3)
yûnus miskân delidür hem sözünden bellüdür
ayıplaman yârenler **eksüklüğü** varısa (HLXXX.8)
kendi bilişiyle kişi hâç irişe mi menzâle
allâha iremez ıalur er **etegin** tutmayınca (HLXXVIII.2)
ne hâldeyin ne bilem duzaıdayam ne gülem
bir ğarâpce bülbülem **ötmege** güle geldüm (D135.B-5)
şor **turdüğüm** yiri baña gelürsen gösterem saña
bir êerrece hâidan ayru gözüm nesne görmez benüm (MLXI.5)
‘ âlem fâhri Muḫammed mi‘ râca ağıcağız
çalabdan **diledüğü** ümmetine azıdır (D80.A-3)
bir kez gönül yıdunısa bu **ılduğun** namaz degül
yitmiş iki millet daḫi eliñ yüziñ yumaz degül (LXIV.1)
yüzgeçlik öğrenmeyen ıul ío girmesin nu deñize
‘ işi deryası dipsizdürür ‘ aceplemen **batduğumı** (YXCI.4)
ıomaduğun aradan nesneyi götürmegil
ıomaduğun götürmek budura yatlu pîşe (D161.B-3)
yûnus aydur yârenler iy **gerçegüm** erenler
bu yolda olan hâller allâh'a ıalmış benüm (MLIX.6)
şâhum senüñ ‘ işiüñ odı düşdi gönül deryasına
‘ aceplerler ıaynayuban ma‘ rifler **bitdügüni** (YXCI.2)

bildük gelenler geçdiler gördük fonanlar göçdiler
‘ işi şarabın içen cânlar uymaz **göçmege fonmağa** (D56.A-3)
bugün gülen kişi bunda yarın ağlayısar anda
revan döküp gözyaşını **yaşduğımı** yaş eyleyem (D134.A-6)
benüm bunda íarârum yoí ben bunda **gitmege** geldüm
bâzîrgânım matâ‘ um çoi alana **şatmağa** geldüm (D125.B-3)
viren alan sen olıcaí kim cünbiş eyleyebile
her íandasa íudret senüñ pîr ü yigit **oynatmağa** (D179.A-1)
dostı yakın gören kişi bu **bakduğı** irak nedür
dostı yakın gören kişi bu **aíduğı** irak nedür (D77.B-2)

1.1.2. VtV > VdV: İki vokal arasında kalan t ötümsüz sesi d ötümlü sesine dönüşmüştür.

bu dünyâya íalmayalum fânádür aldanmayalum
bir iken ayrılmayalum gel dosta **gidelüm** gönül (LXXXVIII.5)
giderdüm gönlümden kini kîn tutanun yoidür dîni
iy yârenler ben bu sözi uludan íşitdüm aĥî (YXCII.4)

1.1.3. VçV > VcV: İki vokal arasında kalan ç ötümsüz sesi c ötümlü sesine dönüşmüştür.

ye gel bildüğüñden ayıt yaĥûd bilenlerden íşit
teslîmüñ **ucunı** dutup hîç sözi uzatmayalar (D91.A-2)
dost **kılıcından** yûnus ölürise ġam degül
dost gökinden uyanan ma‘ burcından doġar (D66.B-5)
öd **aġacı** bigi yanar vücudum
dütünüm görene seher yelidür (D86.A-5)
götürmedi kimsene kimsenenüñ **gücini**
güç götürürin diyen eli irinceyimiş (D100.A-5)

1.2. Yuvarlaklaşma: Düz bir ünlünün yuvarlak ünlü haline gelmesidir.

1.2.1. I / > U / : Kök ünlüsünden sonra gelen düz I sesi, U yuvarlak sesine dönüşmüştür.

sen ayrıú **yidüğüyle** toymayasın
anuġla cism ü ‘ ömri yuymayasın (RN50.B-3)
ĥaí naġar **kıduğı** cânâ bir gözile baímaí gerek
aġa kim ol naġar íula ben anı nice yireyin (D151.B-3)
isteyelüm iş ıssını bulup görelüm íandadır
cân íulağı **açuğısa** işbu sözüñ turvendür (D76.A-2)
gir gönüle bul andadır **benligüñ** defterini dür
ol ĥâş gevher bil andadır şanma kim ol ‘ ummândadır (D93.A-1)
bunalup saġa geldüm ĥâlümi bil
mededüñ varısa gözüm yaşın sil (RN6.A-6)
şol íahrıla íazananlar güle güle yidürenler
getürdüm perdelerini **dádâruma** baısun dimiş (D99.A-4)
uçmaġ **uçmağum** didüğüñ mü‘ minleri **yeltedigüñ**
vardur ola biriaç ĥûrá ârzüm yoidür uçmağıçün (D145.B-2)
şimdi **adum** yûnusdurur ol demde ismâ‘ il idi
ol dost için ‘ arafât’a íurban olup çıkan benem (D129.A-4)
şabırlu devleti dâyıñ olısar
naşibi şabr olanlar uluyısar (RN27.B-4)
baısun biñ cân alur derdiñ yürekde íalur
gören kendüden varur ‘ uşşâía íur‘ an mısın (D157.B-4)
oıyan íurzana íulaí tutulmaz
şeytânlar semirdi **fuvvetlü** oldı (D206.A-5)
derd ‘ âşııñ dermânıdur **derdlü** ‘ âşıılar ġanıdür
íadır íudret ünidür dir işidenler âvázımı (D181.A-2)
dökilüp íalısar **maluñ** ayrıúlar ola **ĥaláluñ**
senden girü íalan **maluñ** saġa aşşısı olmaya (D173.A-4)
tuymayanlar ĥâlümi dînin íodı dir baġa
neyile dîn beslesün **cânsuz gönülsüz** íalan (NLXVIII.2)
şoġulmuş şol íara gözler **belürsüz** olmış ay yüzler
íara toprağıñ altında gül diren elleri gördüm (D144.A-5)

1.3. Türeme: Olmayan bir sesin türemesidir. Türeme açıklık uyumu, nitelik- nicelik dengelemesi ve ses- hece uyumu gibi çeşitli sebeplerle gerçekleşebilir.

1.3.1. Ø / > I: Bu örneklerde yüzey yapıda görünmeyen I sesi ortaya çıkmıştır.

hâc bilmezem kezek kimün aramızda gezer ölüm
halı bostân **idimişdür** dilediğün üzer ölüm (D136.A-5)
ölümüşidi ot u şecer dirildiler u bitdiler
müşriklere nükte yiter var eyledi nesli yine (D172.B-3)
kişi kendülügiyle dosta layık **olmazımı**
mahabbet burcında ol ior ‘âşiuñ ılduzunı (D188.B-4)

1.3.2. Ø / > y: Yüzey yapıda görünmeyen y sesi ortaya çıkmıştır.

gözüyle gördüğünü örte **etegiyle**
bu yol key ince yoldur yüregi tıyan gelsün (NLXXV.3)
bu yünusun gördüğünü eger zühre **göre yidi**
çengini elden birañıp **unudayı** sâzını (D188.B-5)
eleste **bileyidük** göz açduı belâ didük
ayıdan yünus idük cümle birden eyledi (D190.A-1)
fikir yomış oğlanıdır endâşe iayğu ianıdır
bu âh u vâh ‘ışi ÷onudur taht‘ oturan hân **neyimiş** (D99.B-4)
gözi görmez kişinün sevgisi yoı
gözi olandırur **sevgüyle** toi (RN47.B-5)
‘ışi ilinün haberin disem işide misin
gözi **yaşıymış** şu gözün bıñar eyledi (D187.A-1)
müşahede gören **neye** iayısun
ne var andan eyüye **neye** baısun (RN40.B-6)
dervişlik dedükleri **hırıayıla** tac degül
göñlin derviş **eyleyen** hırıaya muhtâc degül (LXXXIX.1)
nutfeden âdem yaratan yumurtadan kuş dur eden
iudret dilünü söyleyen **zikreleyen** sübhân benem (ML.2)

1.3.3. Ø / > a: Yüzey yapıda görünmeyen a sesi ortaya çıkmıştır.

yoladaş olup ol yola sen bile gide misin (D156.A-1)
ilerü vardı mûsâ gördi la‘âni ağlar

1.4. Yutulma: Bu ses olayı ana sebebi açıklık uyumudur. Açıklık derecesi az olan ses, boğumlanma sırasını kaybeder ve yutulur. Bunun yanı sıra vurgusuz orta hecedeki dar ünlüde de yutulma olayını görülebilmektedir.

1.4.1. g / > Ø: Bu örnekte g sesi yutulmuştur.

yatlı yoıdur bilene dirlik tutagelene
bilelik şoylayana vuşlat yolu iavâdür (D77.A-5)

1.4.2. U / > Ø: Bu örneklerde U sesi yutulmuştur.

boynun yuvuı **boynından** hiç fark eyleyemedüm
gümâna viren beni küpeli iki iulaı (D105.A-1)
terezi iurup **otralar** sermâyemüz getüreler
ol siyâset meydânında bu tertâpleri bil gerek (D110.B-4)
‘âşuıların **göñli** gözi ma‘şûi dapa gitmiş olur
göñlüm ile iül itmişem bâşed ki ma‘şûia irem (D142.B-4)
dartmış iudret iulıcın çalmış nefşün **boynını**
nefsini depelemiş elleri ian içinde (D165.A-5)

1.4.3. I / > Ø: Bu örneklerde I sesi yutulmuştur.

görem bir şahş gelür beñzi **şararmış**
dutulmuş dili ‘aılı yavıvarmış (RN6.B-1)
yünus imdi sen ben iken ‘âşılara ne sen ü ben
yoılıdamış dostı seven iomaz **ayruısı** baıışı (D190.B-4)
çalabım bu dünyâyı iahır içün yaratmış
gerçeğin gelenlerün **ıahrını** yutmaı gerek (KXXXV.2)
ışit sözümi iy gafil ÷anla seher **vafinde** tur
eyle buyurmuş ol kâmil ÷anla seher **vafinde** tur (D83.A-1)
ayudıñ şabr kim tiz dutsun anı
harâb itdi âl ü **şehri** diyârı (RN26.B-4)
oldur baña yünus diyen oldur benüm **bağrum** delen
oldur beni bensüz ioyan hem ben olam bu ben neyem (MLIII.6)
cân içinde dostı bulan **ayruı** ne yirde istesin
anı taşra şananların‘ ömri geçdi perakende (D175.B-5)

1.5. Erime: Açıklığı fazla olan sesin kendisinden sonra gelen ve daha az açıklığa sahip olan bir başka sesi kendi açıklığına çekmesidir.

1.5.1. n / > Ø: Kök ünlüsünden sonra gelen n sesi erimiştir.

ıayımaz nesneye hâç gönül eri
ıabûl itmeyeler terksiz **buları** (RN40.A-3)
ol ikindiye ıulanlar arı dirlik dirilenler
olardur haııa irenler dâ'im haııa irse gerek (D108.A-4)
ben de baıdum bende gördüm benüm ile bir **oları**
şûretüme cân olanı kimdürür bildüm ağı (D195.B-1)

1.5.2. k / > Ø: Kök ünlüsünden sonra gelen k sesi erimiştir.

yimiş ıurd ıuş bunı keler nicelerin bağırıñ deler
şol **ufacıı** naresteler gül gibice şolmuş yatur (RXX.3)

1.5.3. h / > Ø: Kök ünlüsünden sonra gelen h sesi erimiştir.

ıışıdan şıkâyetüm yoidur kendü **tâliámdendürür**
kendü yolın aramayan âdem degül er olmadı (D205.B-3)

1.5.4. r / > Ø: Kök ünlüsünden sonra gelen r sesi erimiştir.

ol ilüñ zavâdası cefâ duta gidesi
şeker ayrığa şunup sen ağı **dada** mısın (D156.A-3)
şûret gözi ne göriser dost meclisi **ıadadur**
cân ıulağıdır işiden bu ıâşılár nâlesini (D180.A-4)

1.5.5. z / > Ø: Kök ünlüsünden sonra gelen z sesi erimiştir.

sen **bilme** misin mûsâ ben neden ayrıldığım
şunlar öñüme düşer beni evkâr eyledi (D187.A-4)

1.6. Derilme: Kelimenin sonunda gerçekleşen birkaç derecelik erime hadisesidir.

1.6.1. / yi / > Ø

güzâf **görmen** siz ıışı kime uğradıyısı
sulţânı iltür başdan yitirür hanmânını (YLXXXIX.7)
şorman yünus'dan haber dost ıandasa anda var
yüz biñ gevherden farığ ıışı denizine dolan (NLXVIII.8)

1.7. Tekleşme: Benzer özelliğe sahip seslerden birinin kullanımdan kalkmasıdır.

1.7.1. / k > Ø: Kelime kökündeki ikiz ünsüzden birinin kullanılmamasıdır.

gerek cânlu kişi cânın şaına
ki taıúár itmeye kendü **haına** (RN11.B-2)

1.8. Geçişme: Ünlü ile bitip ünlü ile başlayan iki kelimenin birleşme olayını geçirdiği sırada bu birleşme olayına yardım eden erime kaynaklı ses olayına denir.

1.8.1. e # > Ø: Bu örneklerde kelime sonundaki e sesi kullanımdan kalkmıştır.

hayır şerrüm yazılısar ıömrüm ipi üzüliser
şûret benden bozulısar âh **nideyim** ıömrüm seni (YXCVII.3)
her kim anuñ dádârunı bunda ıayân görmezise
yarın ol ser-gerdân geze hiç bilmeye **nitdüğini** (YXCI.6)
ki bunda bitmeyen iş anda bitmez
şagır mı ıulağıñ **niçün** ıışitmez (RN42.B-1)

1.8.2. i # > Ø: Bu örneklerde kelime sonundaki e sesi kullanımdan kalkmıştır.

bencileyin gören kişi ben sevdüğümün yüzini
delü ola tağa düşe yavuııla **kendözini** (D188.A-5)

1.9. Düşme: Bir kelimenin son sesinde yaşanan kayba düşme denir. Genellikle ses hece dengelemesine bağlı olarak gerçekleşen bir ses olayıdır.

1.9.1. I # > Ø #: Kelime sonundaki I sesi düşmüştür.

bunalup saña geldüm hâlümü bil
mededüñ varısa gözüm **yaşın** sil (RN6.A-6)
beni benlikden ıodı varlık **defterin** yudı
havf u recâ göstermez hayr u şer elden ıoyan (NLXVIII.7)
yünus saña tutdı yüzün unuttı cümle kendözün
cümle saña söyler **sözün** söz söyleden baña (D60.B-3)
ıâl ü ıylden geçenlere yolda **gözün** açanlara
anlayıban seçenlere vak' a oldum düşegeldüm (MLVII.9)

erenlerdür bu dirliğe erenler

yüzin ma' şûianuñ muţlai görenler (RN10.A-2)

1.9.2. e # > Ø #: Kelime sonundaki e sesi düşmüştür

başu hayli zamândur yolu almış

kimesn izlemeyüp gizleniialmış (RN26.A-1)

eylük erün yârıdır **ölürs** uçmaı yiridür

senden şonra söylenür ne dirliğün varısa (HLXXX.7)

1.10. Hece Tekleşmesi: Benzer yapıdaki hecelerden birinin ortadan kalkmasıdır. Bu ses olayının sebebi açıklık uyumudur.

1.10.1. +tUr+ur > DUr

ger uluya irdünise şûret naışı **nejdür** senün

ma' náye yol bulduñısa işbu dünyâ **nejdür** senün (D106.B-1)

ibrâhim'e nemrûd odın 'ışıdır gülistan eyleyen

'ışıdan nazar ericegez gülzâr oldı nâr olmadı (D206.A-1)

dünyaya inanursam rızka **benümdür** dirsın

niçin yalan söylersin çün sen didiğün olmaz (D96.A-1)

nefsdür eri yolda ioyan íalur nefse uyan

ne işün var kimseyile nefsüne íakı boş yürü (YXIV.3)

işbu sözi aydandan bize nişan **gerekdür**

söz muhtarası budur cânına íıyan gelsün (NLXXV.6)

çünkü gördüm ben haíıımı haíi ile oldum biliş

her íancarú baídumısa hep **görinendür** cümle haí (D102.A-2)

' işi çengine düşenün melamet olur cânı

anuñ için **bednâmdur** miskin yünus'un adı (D197.A-1)

' ilim ' ilim **bilmegdür** ' ilim kendin bilmekdür

sen kendüni bilmezisen ya nice oíumaıdur (R21.1)

1.10.2. / di / > Ø

tenüm dağı cânım dağı háç bilmedi ene 'l-haíı

şimdiye dek bilmedise **şimden** girü tüş eyleyem (D134.A-5)

1.11. Benzetme: Bir ünsüz veya ünlünün, kendisinden önceki veya sonraki ünsüz veya ünlüye, kendi vasıflarını geçirmesidir. Yani kendisine benzetmesidir. Fonetik özelliklere, boğumlanma yerine, benzetmenin uzaklığına, derecesine, benzetmenin yerine göre farklı nedenlerle benzetmeler görülebilir.

1.11.1. ö / > e /: Kök ünlüsünden sonra gelen i sesini e sesi kendisine benzetmiştir.

odur bu işleri düzen cümle nakışları yazan

cân **gevededen** gidicegiz ye niçün diller söylemez (ZXXVI.8)

1.11.2. i / > ı /: Kök ünlüsünden sonra gelen ı sesini a sesi kendisine benzetmiştir.

yünus degül bunu diyen íudret delidür söyleyen

kâfir ola inanmayan evvel **âhır** hemân benem (D135.A-3)

1.11.2. e / > i /: Kök ünlüsünden sonra gelen e sesini i sesi kendisine benzetmiştir.

yidisinden birisi eksük olursa olmaya

bir nesne eksük gerekmez bu şarp yola varanlara (D163.B-3)

1.12. Daralma: Geniş ünlünün dar ünlü haline gelmesidir.

1.12.1. e / > i /: y ünsüzünün tesiriyle e sesi i sesine dönüşmüştür.

toğurlu **bekliyen** dost íapusunda

gümânsuz ol bulur ilâhá devlet (D64.B-2)

1.13. Sızıcılaşma: Patlayıcı özelliğe sahip bir sesin sızıcı bir ses haline gelmesidir. Açıklık uyumu nedeniyle ortaya çıkan bir ses olayıdır.

1.13.1. k / > h /: Kök ünlüsünden sonra gelen k patlayıcı sesi h sızıcı sesine dönüşmüştür.

algıl kendü elün ile gine kendü hisâbuñı

yohsa serhengler elinde íatı yaramaz olur hâl (D117.A-2)

pâdişeh haznesinde mennâ' öküş

uyğudan uyanup dut sözüme güş (RN44.A-3)

SONUÇ

Türkçenin kendine özgü birtakım sesleri bulunmakta, söz konusu sesler heceleri oluşturarak sözcüğü ortaya koymaktadır. Söz konusu sözcükler ek aldığı sırada -ekleşme sırası içinde-, türlü sebeplerle ses olayları oluşmakta ve bu durum da dilin canlılığını göstermektedir.

Eski Anadolu Türkçesinin dil yadigârlarından ikisi olan Yûnus Emre'ye ait Dîvân ve Risaletü'n Nushiyye bu çalışmada temel kaynak olarak alınmış ve ilgili eserlerde bulunan şiirler, ekleşme sırasında gerçekleşen ses olayları minvalinde değerlendirilmiştir. Yûnus Emre'nin şiirlerinde örnekleri verilen ses olaylarının haricinde başka ses olayları da görülmüş; ancak çalışmanın temeli ve amacı gereği ekleşme sırasında gerçekleşen ses olayları ele alınmış ve bu kategorideki ses olayları içinde, en çok ötümlüleşme ve yuvarlaklaşma olayları ile karşılaşılmıştır. Bu ses olaylarını sırasıyla türeme, yutulma, erime ve düşme ses olayları takip etmiştir.

KAYNAKÇA

- COŞKUN, Mustafa Volkan (2007). Standart Türkçede Ses Olaylarının Sebep-Sonuç İlişkisi Çerçevesinde Yeniden Sınıflandırılması, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi.
- KAYA, Doğan (2000). "Yûnus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki Mezarı Üzerine Düşünceler", *Türkoloji Dergisi*, C.4.
- EFENDİOĞLU, Süleyman, İŞCAN, Adem (2010). "Türkçe Ses Bilgisi Öğretiminde Ses Olaylarının Sınıflandırılması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S: 43.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1999). "Türkiye Türkçesinde Ses Olayları ve Ses Olaylarıyla İlgili Kurallar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S: 13.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1965). *Risalat al- Nushiyya ve Divan*, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara.
- SAĞIR, Mukim (2002). "Ses Olayları Bakımından Anadolu Ağzları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S: 20.
- TUNA, Osman Nedim (1986). *Türk Dilbilgisi*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları 3, Malatya.
- TURAN, Zikri (2015)., *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Dili Bölümü Ekleşme Dizisinin Karşıtlık Düzeni Dersi Yüksek Lisans Ders Notları*, Sakarya.

KISALTMALAR

- D. Divan
RN. Risaletü'n- Nushiyye
> Değişim işareti
/ Kök ünlüsünden sonra gelen ses
Kelime sonundaki ses
Ø Yüzey yapıda görünmeyen ses